

Гуго Гофмансталь.

В „Молодій Німетчині“ звертає тепер на себе увагу письменник Гуго Гофмансталь, *recte* Гуго Гофман, роджений 1 лютого 1874 р. син богатого віденського купця. За дісертацию про розвиток Віктора Гіге надано йому титул доктора в 1901 р. Свою письменську діяльність розпочав іще на гімназіальній лавці одноактівкою „Вчора“ (*Gestern* 1891). Вже в тім першім творі являється майстром слова і віртуозом форми. Правда, повно тут іще балакучти, декламації, накопичення належно не відчутих, шумних фраз, однаке від разу можна заважити великий талант, під якого рукою літературні вимоги й змагання спрощуються, поглиблюють і скристалізують ся згодом. „Вчора“ ще входить у залежність від писань Альфреда Мюсе та від Ібзенового „Бранда“, але поодинокі місця визначають ся гарною лірикою. Розписане велике богаство чистоти, звучності, настроєвості. Вже тут у головних нарисах сходять ся всі ті чинники, які переважати будуть у пізніших писаннях: індівідуалізм, пессимізм, демонічний вплив жіноцтва, невловима й незаспокоєна туга, настрій,—зрештою се загально звісні признаки сучасного напрямку, прозваного модернізмом.

Темою цього першого твору заздрість. Учорашній грішок любки, що проспала сім годин з іншим, затроє нинішню роскіш та вживання любка, хоч він силкується про се забути й не думати. Сей гріх стає все перед його очима й примушує брати ся в нім, а се доводить до розходу та розстання...

Трохи чудерно звучать виступи гімназіста проти невірних жінок, але не забуваймо, що се чужий вплив. „Я можу так добре розуміти невірні жінки... Так добре, немовби гладів би я у їх душі. Бачу в їх очах жадобу піддати ся й дрожати в ніколи невживаному та заказаному... жадобу до забавки, жадобу вмотати себе самих у сіти, жадобу до перемоги й упосіння, до ошуки й дражнення, бачу їх сміх і швидкі ті слози, таємне шукання, невспокоєну тугу, чую, як їх щось жене до глухих постанов, як замикають очі і як знущати ся мусить, як погребують кожде вчора за кожде нині, та як не розуміють, коли поповнили вбивство“.

Гофмансталь є літератором у повному значенню свого слова, значить, показує велику очітаність у європейських творах, а навіть у писаних далекого Сходу. Си очітаність стане причиною, що він віддається від дійсності, не прикладає свого уха до неї, не придивляється її внутрішнім поворушенням та журчанням, лише спиняється на

зверхньому та поринає в крайні уязви, блукав по чужих міркуваннях і темах, які по своїму переточені й перероблені. „Прошу вас, голові проходять міні часто такі речі, що то сон, що то дійсність“: що на іншім місці: „А троє — се одно: „чоловік, річ, сон“, значить, люди, речі, сни, привиди є чимось одним, між ними нема розлук; „чи в палаті й поеми: мрійна відбитка дійсного“!

Літературну роботу Гофманстала треба поділити на дві часті: театральні речі і дрібні вірші.

Що тикається театрації його писань, то до них не можна прикладти своєї мірки, по якій ми привичні судити драматичні твори. Драму треба вважати, бодай так до тепер було загально прийнято, чимось називчайно суцільним, де всі члени організма притягують до одного центру, або де приналежні все сходяться до вершина міцно сконцентрованого чуття. Глядач або читач повинен бути заедно під тим враженням, що все мусить робити ся так, а не інакше; мусить зринути щось таке, що кернує діянням і характерами виведених осіб, коротко — мусить бути драматична логіка.

Сього, що ми тепер зазначили, не стрінмо у драматичних творах Гофманстала. Тут снують ся ліричні рефлексії та настрої, іноді без початку й кінця, потяг ся нюанси чутливих поворушень та ніжних міркувань. Вони становлять відмежовану цілість; поодинокі сцени притягають своїм чаром глядача або читача, тяжко від них відрвати ся, а коли вихошимо ся від одних, заходимо в другі і тут знов поринаємо в приманчливих чутливих, рефлексийних настроєвих зарвах, так що про передні сцени, навіть про найближчу, ми вже впевні забули. І так воно йде далі і далі аж до кінця.

Драматичні писання Гофманстала — се позива не для звичайної публіки, се препищна страва для переніжнених літературних ласунів, які роскошують ся подробицями та піддають ся впевні хвилевим настроям і враженням, не оглядаючи ся на завершенну цілість, або якщо уявляється до наглих перескоків.

З того отже боку треба підходити до драматичних творів автора, бо хто піде утертим шляхом, дійде до абсурда...

Писання Гофманстала — се пречудна лірика. Найвлучніше, думасмо, скхарактеризуємо її, коли зацитуємо слова Вітторії, одної з виведених осіб (*Der Abenteurer und die Sängerin oder Die Geschenke des Lebens*):

...Говорять, що темнійше
І яскійше чинить ся в великий церкві
З моєго співу.

Говорять, що голос мій — се птах,
який сидить на пруті небосяйва (der Himmelsglorie).

Говорять, як співаю, мішають ся
втішно два ручай, зі золотою
водою-забутя, а срібний сей—
то чарівного спогаду.

Несеть ся в голосі тім найвисша роскіш
по золотих верхах та злота зарва
найглибших болів з голосу несеть ся.

Найкрасшими драматичними творами, по моїй думці, отсі: Der Tor und der Tod; Die Frau mit dem Fächer; Der Kaiser und die Hexe; Das kleine Welttheater; Ödipus und die Sphinx; Die Frau im Fenster; Die Hochzeit der Sobeide.

Гофмансталь добирає собі такі теми, в яких зверхня акція стає цевидна, лише рефлексії снують ся... В драмі „Дурень і смерть“ розлите розпучливе наріканнє такого, що за ціле своє жите бабрав ся в своїм „я“, в самообсервованні. Жите пройшло, він не зазнав його дарів: ні то любови, ні то ненависті, ні то болів... Пройшло, не вернеть ся, а смерть являється і мовить: Ходи за мною. „Вставай! Скинь зі себе сей ляк! Я не страшна, я не скелєт! З рідній Діонізоса й Венери, великий Бог душі стоїть перед тобою“. Ба, так як? Він іще не жив. Я ніколи не напив ся з коханих уст правдивого напитку житя, мною не потряс ніколи правдивий біль“...

„Адже ти дістав тілько талантів, що й інші, треба було до них наблизити ся й їх оживити... Дурний ти, глупий! Ти один прожив безлюбовно. Інші кохали, тебе кохали“.

Просувають ся перед сим нещасливцем тіни його матери, любки й друга; кожде проговорить важкий докір і відходить. Найстрашнійша й найболячійша увага друга: „Сей нікому не був чимось і ніхто йому“.

Ся драма своєю прецизістю, глибиною думок, дібраними моментами робить величезне вражінне.

Годить ся додати, що сю саму тему обробив теж Ібзен у десять літ пізніше в драмі: „Коли ми мертві пробудимося“.

Гарна штука „Жінка з віяльцем“, де молодий вдовець і молода вдова порішили ся дотримати досмертну вірність двом могилам, значить, сим, що в них спочивають. Однаке стріча сих осирочених довершила там при гробах чого іншого. По важній душевній боротьбі віддали ся одному на дальнє жите, а мертвим спроневірили ся. Значить: жите взяло верх...

Добре обмальовано тут ваганис, пригадки, взаемні спочування та поворушення.

Казковою романтикою оповита драма: „Цісар і чарівниця“. Сім літ прожив цісар у любовних зносинах з молодою і гарною чарівницею. Ся роскіш остатиця йому вже тепер, а радше задрість потрясла його еством. „Моя кров сповнила ся нею! все: мозок, серце, очі, уха! в повітрю, на всіх деревах лежить її блиск, я мушу його вдихувати. Хочу визволити ся“! Любка нагадує йому проведені роскішно ночі, уста, рамена, волосс, але коханець кричить: „Сьогодні, сьогодні конець“! Знайшов стежку, по якій вийде з зачарованного закляття: сім днів не був з нею, не доторкав ся її. „Сей останній день“, тим то зломана сила її чарів. Вона ставляє йому перед очі всю змислову роскіш. „Остогидло тобі мое волосс, завязав ти при послідку устами узол, коли ми там лежали, уста на устах, тіло на тілі, а один відліх піднимав нас обе і похиляв та вітер над нами в темноті колихав ся між деревами. Коли пробудиш ся вночі і перед тобою буде велика, важка невидь, глибокий провал. яким не пройде жаден крик, з якого не підйоме мене жадна туга, коли піднесеш свої порожні руки, щоб я злетіла з повітря на твою грудь, коли простягнеш дрожачи руки, щоб імити обі ноги, мої голі ноги, а ніщо не зійде з повітря“? Запитується його, що заступить йому її? Дісталася відповідь: „Що сей сьвіт! Звізди, краї, люди, дерева: все проходить мов капля крові“! Чарівниця ще промовляє ніжно, але дарма. Відходить у гущавину. Цісаря зняв страх. Не може прихилити ся до неї. „Її цілують фавни, погані фавни“. Рад би мати тепер біля себе сторожу. Являється дворянин Тарквіній. Цісар висловлює перед ним фільософічні гадки про жите. Коли він так говорить, чує голос з гущавини: „Ходи, візьми мене в обійми, як се давно було“. „Чи вона говорить до мене, чи до другого? Не знесь сього! Невже вона має ще все з іншими, як зі мною? Се щось так страшне, що жene мене до божевілля... Люди, люди, хочу людий! Жовніри припровадили перед ним звязаного чоловіка, що „спалив цілий край“ з пімсти за несправедливий вирок. Цісар робить його адміралом, він поведе галери до Далматні, щоб винищити морських опришків. Усе те насуває йому думку про марноту людського життя. Надлетів голуб, цісар кинув за ним штилет, аж тут з корчів покотила ся чарівниця, спорікаючи йому, що завдає рани тому тілу, де недавно клав поцілунки. Лежить наче мертвава. Цісар хоче доторкнути ся, але страхаеться, ба, жалко й заздрісно йому, аби його дворяни гляділи на неї. Наказав робітникам закопати її. Сей поволік у корчі. Ідуть цісарські спогади про неї. Перед ним являється тепер сліпий старець, що був трицять і три дні цісарем у Византії, його звелів осліпити і прогнати він, любчик чарівниці, коли мав три роки. „Се місце, на якім стою, подав мені страшний рабунок, а долею чаповчена далечина і близкість. Всюди доля... Я можу так тронувати

на долях людей, як вони сиділи на згромаджених мертвих камінях. Підали сліпцеви страву на ціарський посудині. „Ти їв з моєго полу-
миска, ходи я дам тобі тепер мою постелю“. Запровадив його до розло-
женого табору. Повернув з Тарквінієм. „Гляди, винати долю, се вже
гарна річ, але бути долею, се більше; з дійсності будувати сни, спра-
ведливі сни і залюднювати ними сі узгір'я і богаті, далекі країни геть
аж до моря“... При послідку стає перед ним чарівниця в шатах ціса-
реви. Блістять великі сафіри. На лиці густа, золота заслона. Цісар
збентежений. „Діти покупані, Олено. Розповідай про діти! Правда, ти
їй не говориш про ніщо інше. — В комнаті, де вони сплять, мешкає
сонце, веселка, місяць, гарні, ясні зорі? Мині здається, що ти не смі-
єшся! А однаке ти так легко смієшся: іноді збліднув я з гніву, коли
бачив, як легко приходить тобі сей сміх, коли подумав, що слуга, який
приносить тобі квіти, однакову нагороду має зі мною... се було неслу-
шно! Нині я розумію се. Над усі слова розумію те ясно сьогодня:
яка ти дитина, як уповні з тебе самої зринає діточий съміх. Я такий
радий, думати, що... гадаю, що се ти та, яка привела мині діти
на світ. Мої діти, Олено—“... Значить, перед ними зринають заздрість
і сумнів про подружню вірність... „Ніякої відповіди? і заслону не здой-
меш? Ми самі“! Чарівниця скидає заслону, але вона безсильна тепер
зі своїми чарами. Не помогають і ніжні просьби... Не заманить його ні-
що... У всім доглядів ошуку... Зайшло сонце. Чарівниця посунула ся
в корчі, а за нею поштильгукала в гущавині якась невиразна постать,
як стара жінка. Цісар уклякнув і подякував Богови за визволені.

Ми навмисно росповіли повнійше зміст, щоб показати, з яких еле-
ментів складається драма та як розвиваються виведені події і в якім
ідути порядку. Як видно, немає тут драматичної льогіки і ясно прове-
деної драматичної конечності. Сцени в більшості покладені біля себе
довільно. Се не драма, але радше фантастична поема. Місцями стріча-
ємо описи грубої змисловості.

Штука „Малий театр світа“ пронизана самими настроями. В осно-
ві цього твору лежить теольгічна драма еспанського поета Петра Каль-
дерона п. т. „Великий театр світа“ (*El gran teatro del mundo*), де виве-
дено на сцену людське життя, якого головними представниками являють-
ся: Богач, Король, Мужик, Жебрак, Краса, Мудрість і Дитина. Управа над
ними в руках Світа і Автора. Відгравають вони визначені ролі в від-
бирають відтак відповідну заплату.

Річ у „Малому театрі світа“ відбувається на мості увечір. Тут
приходять поодинокі особи, кажуть свої монологи і відходять. Кож-
да виповідає се, що вважає за найінтересніше для себе або що бачить
на других. Поет говорить про свої задумані твори, в яких опісля роз-

читувались би „хлопці у глухих містах“. Старий огородник, що колись був королем, хвалить своє теперішнє зайняття, яке більше припадає йому до вподоби, ніж попередня управа державою. „Тепер вливаю сам воду в уста квітів, бачу, як вона входить до дна, а мене сповивають тінь і погасле світло безпокійних листків, як перед тим слава і блиск світа“. Він може тепер розпізнавати „правдиві дороги усіх сотворінь“, бо давнійше достроювало ся все до його мін. Молодий пан оповідає про свій сон, якого провідна гадка йде до того, що найкрасша річ завірити самому собі. Чужинець-золотар хоче по взірцам тіний, які зринають на воді, зображені свої твори. Десь далеко співає мандрівний співак, а молода дівчина слухає і не може наслухати ся: вона страх любить, коли хто співає сумовито в далечині... Слуга розповідає про долю своєgo божевільного пана, який почуває себе в як найтіснішому звязку з усіми єствами на світі, але незаспокоєна туга (а може пересит) жене його далі і далі. „Невже ви не знаєте? Все те лише лушпина! Відкинув я так багато лушпин, а мав би полишити ся при останній?“ „Се доля, говорить слуга, моїх панів, про мою хай не буде бесіди! Він, останній з богачів, останній з могутніх, безпомічний. Нагромаджений скарб влади і краси спалив у танку як поломінь... По дорозі полишили ся мов лушпини, порожні лушпини спожитих овочів, величні обличчя гарних жінок, кучеряві, повні таємності, пурпурові плащі, які замітували йому на плечі сміло придбані приятелі“. Лікар завважує, що за чоловіком і за іншими сотворіннями ступає крок за кроком лих; воно „у нутрі кождого чоловіка має свій дім і спадає з повітря“. Божевільний збирається кидати ся в ріку, бо відси дочуває розгорячкована його уява якісь примани та роскіш. Слуга й лікар перешкоджують йому в тім.

Все те зливається в якусь гармонійну цілість і творить дивний образ в уяві чоловіка.

„Фалюнська копальня“ — се драматична студія стану душі молодого Еліса, сумовитого мрійника. „Де він є, там не світить сонце“. Такий був і його отець. „Глибокий був його ум. Жив у страху“. Тіло полішало ся між людьми, а дух мчав ся верхами та ярами... Еліса томить непереможена жадоба дістати ся до країни духів, головно до їх королеви. Помер отець у кабіні, померла мати. На нього прийшла туга за матірю. „Горе мині, противне мині повітре суші і моря. Болить мене постеля і чаша; коли я сам, то я не сам, а при інших я подвійно самітний“. Відтручує від себе покритку, яка хоче його потішити й розраджувати. Корабельні робітники теж відвертають ся від його. Сидить задуманий. В лівім куті, при плоті, стоїть міцний, сімдесятлітній старець Торберн, ніким незавважаний, глядить на Еліса, що говорить до робіт-

ника: Мінії було-б дуже добре, коли-б я міг зарити ся у темній землі. Коли-б се тільки стало ся, я дізнав би такого смаку, немовби повертаю до тіла матери⁴. Завидує іншим соторінням, бо в них більша спільність з землею, ніж у нього, тим то звертається ся до неї: „Відчини са доме! відчини свої пороги: стукає син! відчини ся, глибока кімнато, де рука з рукою, а волосе з волосем змотане, спить отець з матірю, я приходжу! Віделоніть ся, повні тасмности жили, випорожнюють ся вже безголосно мої! Мое волосе встає перед жадобою бути з вами, коріння, що висисаєте темноту та блисчи кормите ся дівочою землею, мое серце хоче жевріти в одній залі з вами...“ Доглянув старця, який заявляє йому, що він, як гірняк, приходить відти, куди Еліс захочує йти, та що має вказати йому дорогу. „Маєш іти до Фалюну і бути там гірняком⁵. Захистив ся ґрунт під ногами і він опинився у таємнім підземелю, де царює королева духів, що вже від сто літ тужила за Елісом. Хлопець Агмад на приказ королеви подає йому пити. Він бачить у тім посланцю щось давно знайоме, але не може нічого від нього дізнати ся. Приступає королева. Бліск її бентежить його. Вона намагається заспокоїти його, малюючи ріжницю життя там на землі і тут між своїм ествованнем. Показує йому чуда-дива, які чиняться в однім моменті. Однаке не може з ним нічого вдягти, він стоїть наче дурний. Приходить старий Торберн і оповідає йому, як став духом, як отрас ся зі всього земного, як позабув всі звязки. „Як бачив тільки жите⁶. Він бесідував день і ніч з пропастями і висотами і його щасливому оку віделонили ся пороги царства королевої. Далі поясняє вона Елісові, яким робом найшов ся він у неї. Хоче приступити близше до королеви. Вона віделонила обличче, вдарила ясність, вразила його, впав до її ніг. Рад би тут полішивти ся, але вона не дає дозволу, бо в нім ще доста тури за сими ча верха, мусить їще повернути до них, а ошіля сюди.

Сей твір — гарна, суцільна річ. З назвичайною прецизією обмальовано задушевні, мрійні бажання фантаста. Не пропущено найскритніших поворушень душі.

Є ще одно тут, на що варто звернути увагу. Хоч як автор оминає дійсність, відлітає від неї, як від чого заповітреного, то таки подав нам на початку своєї штуки вірний образ буденого життя корабельних робітників.

Саме так гарна трагедия в трьох віделонах „Едип і Сфінкс⁷. Змальовано тут головно душевну боротьбу чоловіка з присудом долі; відчуваємо докладно його моцування, страшні сумніви, терпіння, надмірні зусилля зберігти ся від злочину: від вбивства вітця і від кровосумішки з матірю. В обробленню старинного, мітольогічного сюжету бачимо модернізацію: мітови надано людські елементи; немає тут висуненої наперед

участи богів, значить — замість зверхньої неминучості, яка має опрацювати і лагодити злочин та надавати йому естетичних признак, ширив див автор внутрішню психічну неминучість. Щоб прикладом сприядати проступки Едипа покликається поет на атавізм. „Се все, говорить Едип, є в моїй крові. Чи не було божевільних між моими предками? Не продали вони потоків крові? Не замучили цілих народів у своїх тюрмах? Не розповнили розпости з богами й демонами? А коли їх жадоби зростали не вітрила від шумної хуртовини, могли ж тоді встерегти свою питому кров? І хто наложив сьому божевілю раз на все кайдані? Хто проговорив до них речей: досі, а не далі? Хто їх чус в своїй крові, сьому приносить вони далекі річи близько — що волись стадо ся, може знов стати ся, — хто знає черезого?

Психологічні мотиви, драматична логіка, належне обмеження характерів, жива акція, величний стиль — се головні прикмети цього, по моїй думці, найкрасшого твору. Правда, є й тут трохи надприродного елементу, але ці достроюсть ся дощлості.

Поки придивимо ся, у якім порядку виведені події в сій трагедії, пригадаємо історію Едіна, а се тому, бо в штуці певно зазначено відносини цього королевича до прибраних родичів, і се треба виправити хибою твору.

Міт про Едипа — це ідея про неминучий присуд долі. Батькові Едипа випророчено, що син його убє батька і оженить ся з матірю. Родичі задумали збути ся Едипа, тим то викинули його на гору. Його знайшли пастухи і він опинився у царя Пеліса, де виховувався. Коли підріс, пішов шукати своїх родичів, убив батька Лая на дорозі, а потім виратувавши Теби від Сфінкса, одружився з матірю Йокастою.

В трагедії розроблено сей міт ось так: Фокіда Лісвста око-
лиця. Скали і дерева. На перехрестій дорозі стрічач .блідий, зличілій"
Едип своїх слуг, яким наказав був піти іншою дорогою. Вельми
гнівний, що не вслухали його. Пречінь післав до них хлопця з персте-
нем, з яким вони мали явити ся перед його родичами (Подібож) та скви-
зати: „Пересилає тобі перстень Едип, твій син, здоровить тебе і зворо-
вить матір, нашу королеву, і здоровить Корент, місто, — бо тебе, зворо-
вить і твою королеву і твое місто, сих троє, які називалися йому бать-
лю, матірю і вітчиною, не побачить більше його око. Не верне зров-
ком, матірю і вітчиною, не побачить більше його око. Не верне зров-

родичів, щоб дізнати ся у богів усьої правди про себе. Його прозвано знайдою... Розповідає про сі пошукування. Випрочено йому, що жадобі вбивства догодить на батьку, а похоті обіймів на матери. Забув про все на світі, ніщо не займало його, навіть найкрасші жінки не робили на нього жадного вражіння. „Я чув, що вони не могли вдоволити найглибшого в моїм бажанню“. Він мав вимріаний ідеал жінки, до якого підходила його мати (прибрана жінка Поліба), однаке ніде не стрінув такої. „Скажи їм, говорить до Фенікса, що вітер — мій товариш, а темнота — мій дім... Конець! Конець!“ Палишається сам посеред страшної хуртовини, а зажурений Фенікс відходить.

Наблизив ся післанець Ляя. „Лиха буря, зрадлива темнота“, мають повітати його пана в чужім краю.

Едип підняв руки до молитви. Післанець до його: „Геть з дороги! Встань! Зроби місце! Не чуєш?“ Суперечка. Едип убиває післанця. Наблизив ся Ляй з возом і слугами. В світлі блискавиць побачив своєго післанця, що вже конав, і Едипа. Велів звязати Едипа, але сей тим часом справився так, що вбиває Ляя, не прочуваючи, що вбив рідного батька. По довершенному вбивстві рефлексія — такий присуд долі...

В другий відслоні сторожі Ляевого двора розмовляють про суперечку між народом. Одні хочуть бачити на королівськім стільці Креона, брата королевої, а другі таки саму вдову королеву. Спроваджено мага. Ведеться довгий діяльог між магом і Креоном, однаке недобра йде ворожба для сього останнього. Креон велить бити чародія, а сей проклинає його і паде на землю. Слуги виносять мага. Креон говорить про непривітний для себе сон. Являють ся один по одному післанці і повідомляють, що все складається так, що Креон буде королем. Однаке він приймає все те з недовіром. „Нівідки з повітря не майне помічник і аби се був тільки легенький подув. Немов би завмер світ“. Проносять ся жалібні пісні за Ляєм.

Виступає мати помершого Антіопа і його жінка Йокаста. Мати докоряє невістці, що вона не плаче, не лежить на землі, не роздерла свої шати; далі дорікає їй за її неплідність, що через се Ляй не був щасливий в пожитку з нею: тим то шукав небезпеки, бо не цінив життя. „Горе недплідним! Вони несуть клятву!“ Йокаста відповідає: „Я породила“, але Ляй задушив його своїми руками. Антіопа зчудована сим відкритем. „Ти непритомна! Йокасто, отям ся!“ „Я тямлю. Задушив власними руками або відніс і дав слузі, який мусів його вбити“. Мати питает про причину сього проступку. Коли Йокаста була в благословленім стані, післав Ляй післанців по жреців, щоб освятили ненароджений овоч її лона. Жреці не прийшли, але переказали Креоном, братом її, щоб король стеріг ся і стояв при ліжку жінки зоружений і з голим мечем,

бо з її лона вийде найстрашніший його ворог. Коли се буде хлопець і підросте, убє свого батька і засяде сам на троні. Не услухав король її гадки, щоб вони обоє жертвували своє житя, а дитя щоб полішило ся... Антіопа заявляє, що боги призначили Йокасту до чогось... „Мині так здається ся, говорить Йокаста, немов би за всіми тими речами вкривало ся мое дитя“. Мати благословить її для нового мужа...

Перед палатою громадиться народ. Крик. Виходять до зібраних обі королеви. Народ домагається ся, щоб Йокаста віддала корону Креонови, бо жреці голосять, що так боги зарядили. Антіопа противиться тому, бо се немічний чоловік, а коли не послухають її, то їх прокляне; вона підозріває Креона у вбивстві Ляя. Народ безрадний. Завважили віщуна Тейрезія, що вийшов з ліса. Всі втішилися ся, бо може вкаже на того, хто прожене Сфінкса. Віщун каже докірливі слова на адресу королів. Говорить про якогось чоловіка, що йде від ліса. Народ збентежений; не має певности, чи визволить їх від демона? Чужинець -- необізнайомлений з їх справами. Знетерпливлені заявляють: „Хай буде й розбійником, коли нас уратує, має бути королем. Йокасто, закликай його“. Присягла народови, що стане жінкою того, хто визволить город від Сфінкса.

Відійшли королеви; зачинила ся брама за ними. Креон нарікає гірко на змінчивість юрби. Являється Едип і запитується зібраних, чого вони тут перед палатою товплять ся? „Помер наш король“, була відповідь. Розповідають йому про свої нещастя, які їм чинить демон, і заклинають його, щоб їх визволив від сього ворога. Він згоджується ся. Народ утішений, кричить, щоб вийшла Йокаста. Виходить і зараз виривається ся її слово: „Ляй!“ Така подібність у лиці... Едип став наче громом ражений; її вид зробив на нього велике враженнє... Почув і від неї, що хто вратує народ від демона, стане королем і возьме її за жінку. Наказує дівчатам складати оффіру на щасливий успіх...

В третьій відслоні бачимо, як Едип нищить демона. Не вдалися забіги Креона, щоб убити Едипа.

Повертає переможець. Вийшла Йокаста й розсипала ся з похвалами для Едипа і для його роду. Вид її робить могутній влив на його. Їх душі наблизують ся взаємно до себе... в їх серцях ворушать ся міцно любовні чуття. Пориває її у свої обійми. Вона похиляється, але нечайно зринає сумнів і ставить запит: „Ах, що се, що ми чинимо?“ Едип відповідає: „Сліпє діло богів“. Проносяться оклики народу на його честь.

Креон кидається ся до ніг Едипа і Йокасти.

При послідку варто ще зазначити, що поодинокі місця визна-

чають ся високою лірикою, головно рефлексії, які проголошують духи померших предків.

Ще найбільше підходять до сих вимог, які ставить ся до драми з технічного боку „Жінка у вікні“ і „Весілє Зобеїди“. Правда й се, що належного психологічного умотивовання та трівкого логічного пов'язання не можна стрінути, але все таки драматична акція більше має місця в сих двох творах, ніж у інших.

Тема першої: спроневіренне жінки. Тут представлено сю хвилю, коли мадонна Діянора, жінка осоружного, бутного магната мессера Брачія, живе у вікні своєго любка, якогось еспанського мопаха, що заїхав проповідати слово боже до Льомбардії. Вже приготовила для нього шовкову драбинку, по якій мав коханок видрапати ся до неї. На сім жданню та приготовленню приловлює її муж; починає таки там на місці знущати ся над невірною, при чім автор кількома натяками впроваджує нас у напружені й важкі відносини подружнього пожиття. Мадонна виждала хвилю і кинула ся через вікно, а розлучений муж приготованою драбинкою для коханка витягає її мертві тіло вікном знов до покоя.

Ся драма як і інші заносить романтикою. Але є тут річи, що кажуть нам забути про сю зверхню шкорупу, а роскошуватись чимось другим, значить, подробицями, настроями та міцною суггестсю. З яким незрівнаним майстерством змальовано очіданнє мадонни. Ми вже се чули десь, читали, бачили, однаке все представлено так, що виходить вновні орігінально. Чуємо всій поворушення її серця і таки звенить, журчить і проривається горяче її бажаннє, щоб швидше кінчав ся день, бо вона хоче з кимсь побачити ся... Все завважить, до всього приглянеть ся. Ніщо не пройшло перед її оком та увагою, щоб лише зменшити побільшувану горячкову нетерпливість. Усьому придивить ся, найде влучне порівнаннє, а тута несесть ся. На груні стоять іще три виноградарі. Коли зійдуть з цього горбка? Коли покінчить ся ясний день? Вона виривала дніви години з руки і подробивши кидала їх до води, як листки порваної цвітки. Як вона щебетала до ранку, щоб швидко минав ся... Прикраси то змітувала з себе, то вкладала; в купелі бавила ся водою, потім проходжувала ся, аби лише день вкорочував ся.. Рада-б уприємнити дорогу, якою буде спинати ся до неї; розпускає волосе — хай рука його доторкнеться до їх, замість до холодного листя. Дарма — не досягне далеко...

Яка зміна! Давно була-б відвігла овочі, коли-б по краї коша пробіг павук, а тепер позволяє йому мандрувати по руці. Здається ся їй, що в тім очінілім, тужнім настрої пройшла б крайком муру і не заснутилась би голова.

Їй було добре і в воді і в лісі, вона стріне свій світ, що її потішить...

Щось просунулося. Ага, іжак пішов на лови. Ах, щоб скорійше прийшов її ловець.

Вже й сутінки пропали, немов би їх земля втопила. Наблизила ся ніч. На столі горить лампа, в кошарах скучили ся вівці, по темних закутинах увихають ся злорадні мари, на узгір'я виходять святі і роздивляють ся, де стоять їх церкви.

„Виходи солодка забавко“.

Спускає драбинку з шовкових шнурів. Хай ніч так довго, безконачно буде, поки він не прийде.

„Його кроки легкі, чіж легкий вітер у траві, і певніші, ніх хід молодого льва... Останнє дерево вже бачить його“.

Шкода переповідати, але треба читати.

Доволі добре побудована драма „Весілє Зобеїди“. Е деякі неумотивовані перескоки у поведенню головної геройні, однаке щільність робить гарне враження.

Старий, богатий купець повінчався з молоденькою дівчиною, яка не мала сміlosti противити ся старим родичам, що були задовжені у купця; страхала ся спричинити смерть вітця своєю відмовою.

Купець приготовав пошлюбну кімнату... Входить Зобеїда і заявляє йому, що він може робити з нею, що захоче, але вона належить іншому. Збентежений чоловік дає їй повну волю: коли хоче, може відійти до любка. Зчудована добротою купця не знає, що в першій хвилі робити? А коли той виразно зазначив, що не спиняє її, відійшла глядати сього, з яким колись знала ся й кохала ся.

Приходить до любка, а тут в його багатий лихвар, і вони залишають ся до якоїсь позії, що продав свою любов за дорогі перли й намиста. Любко не хоче її знати, лише велить їй забрати ся, відки прийшла.

З провідником доплентала ся знову до огороду купця і тут шідняла на себе руку...

Дрібних віршів Гофманстала мало, всіх дзацять три. Але деякі з них — се справдешні перли лірики. Майстерна будова, глибина чутя, ширина думок, повнота настроїв.

Гарна пісня до передярного вітру, далі „житєва пригода“ (*Erlbnis*); найкрасші сі вірші, що пронизані роздумованнями та фільософією про суть життя, про його чар, приману, а рівночасно й марноту, перемінливість і т. д. „Марнота над марнотами — все марне“! Сі слова старозавітнього проповідника могли-б моттом бути у чудовій баляді. Ся сама сумовитість, якою переповнені стрічки книги Єкклезіяста, є й тут. Жите — марна марнота; пливе воно, мов ріка, і знову зринає... По березі й по філях її все йде й не переймається...

Зростають діти з глибкими очима,
Не знають нічого, зростають і вмирають,
А люди всі ідуть дорогами їх.
З квасних солодкі овочі зринають,
Впадають нічю як мертві сі птахи,
Лежать днів малечко і розгнивають.

Таке все тут препише, що не можна відчитати ся. Пересувають ся яскраві блески і колишуть ся свіжі листки поезії...

Коли-б хто звелів подати нам загальну характеристику творчості Гофманстала, то ми сказали-б отсе: Його поезія — се величезна будівля. Увійти до середини, здається, що вона своїми колонадами, своїми вишуканими камінями, де куди добре необтесаними, які повисли стрімко на верхах і з боків, своїми обрисами та закрутами придавлять чоловіка, а принаймні оголомшать його. Стоймо якусь хвилину за порогом зачудовані: йти далі, чи завертати ся? Раптом доноситься голос; лине все близше і близше. Вступає відвага. Ми ще не мали часу зорієнтувати ся, а тут з усіх боків несеться чудова пісня, яка свою мельодійністю, ритмом і римом, свою стихійною звучністю так захоплює серце, уяву й розум, що раді-б як найдовше пробувати; иноді забуваємо, про що там співається ся, а впиваємо ся чаром самого співу...

На адресу творчості Гофманстала висказали-б одно бажання, щоб поет як найшвидше відвернув ся від книжкової царини, а повернув ся до правдивого жерела всякої книжки, значить, до самого житя, далі—щоб до розбурханої уяви та до розхвилюваного чутя приступив розум і розвага, льогічна консеквентність. Поет іде иноді за Метерлінком, користується ним, але хай іде головним, есенціональним його шляхом, хай ступить до внутрішніх глибин та підземель (*mare tenebragum*), тільки з розвагою. Вона не зашкодить. Тоді зможе подати нам справжні студії душі... Ховзати ся по зверхніх, міністичних шляхах леду, вигідно, приемно, роскішно, але засвітить сонце, а лід розпускається, прийде розум, льогіка, розвага і поволи все розприскується... Так воно вже й тепер є з модернізмом... Уже від довшого часу невидко на його ніві нічого тривкого і замітного; все мізерне, половинне, бліде, вяле, вбоге. Критика назначує занепад творчості Горького, Андреєва, Стріндберга, Аннунція, Г. Гауптмана; се по часті можна завважити і в Сельми Лягерлєфі і інших. Коли й розписують ся про нові поєри згаданих авторів, то робить ся се з огляду на їх минулість, а так пройшли-б незаважені. Всюди стає тісно, душно, невиразно... Всі в очіданні чогось...